

מלאכת כותב

כתבו אותיות על קרשי המשכן כדי לדעת את מיקומו הנכון של כל קרש (שבת דף עג.).

הגדרת המלאכה

כשם שבמשכן השתמשו בשתי אותיות בעלות משמעות, כך גם כל **כתיבת שתי צורות כל שהן בעלות משמעות**, כגון שתי אותיות, שני מספרים או שני סימנים.

המלאכה מהתורה ומדרבנן

כדי להתחייב על מלאכת כותב מהתורה צריך שיתקיימו שלושת התנאים הבאים :

כתיבה המתקיימת, בין כתב על גבי הדף ובין חקק על גבי אבן או עץ וכו' כל שהכתיבה מתקיימת הרי זו בכלל המלאכה, אבל בכתיבה שאינה מתקיימת לפרק זמן חשוב, אין איסור מהתורה אלא רק מדברי חכמים (רמב"ם פ"א הל' ט"ו).

כתיבה בעלת משמעות: מלאכת כותב נאמרה רק אם כותב משהו שיש לו משמעות כמו אותיות או מספרים או ציור, או אפילו שני סימנים כגון סימני קריאה וכדו'. אבל בכתיבה שאינה בעלת שום משמעות כמו קשקוש כל שהוא, אסור מדברי חכמים (עיין משנ"ב סי' שמ ס"ק כד).

כתיבה בדרך הרגילה – האיסור מהתורה נאמר רק באופן שכותב באופן הנורמלי, אבל הכותב בשינוי, כגון מי שרגיל לכתוב ביד ימין וכותב ביד שמאל, וכן כשמחזיק את העט בפה וכדו', אינו אסור מהתורה אלא רק מדברי חכמים (שבת דף קג. וברמב"ם שם).

דוגמאות

כתיבה שתי אותיות: כגון הרושם א א וכן 1 1 או ! ! או שאר צורות, אם רשם זאת בכתב מתקיים חייב.

ציור: המצייר ציור הרי זו תולדת מלאכת כותב (רמב"ם שבת פ"א הל' י"ז).

חותמת: שימוש בחותמת נחשב ככתיבה גמורה, ואפילו אם חותם בשינוי, כיון שהשינוי לא נעשה בגוף הכתיבה (חוט שני ח"א עמ' קנד. וכ"כ בחזון עובדיה שבת ח"ה עמ' קמה).

כתיבה במחשב: אסורה, יש נקטו שהוא איסור מתורה, ויש שנקטו שאסור מדברי חכמים (עיין אורחות שבת פט"ו הערה נה).

קישוט עוגה: אסור לקשט את העוגה באופן שיוצרים צורות. וכן אסור ליצור צורה על ידי הזרקת קצף, אבל מותר להשתמש בו באופן שלא יוצרים צורה מיוחדת, ואם בראש המזרק יש חריצים שיוצרים צורה, אז תלוי מה כוונתו. אם כוונתו ליצור צורה אסור. ואם לא מתכוון לצורה, מותר. (עיין אורחות שבת פט"ו הל' כח. וכן במאגר השו"ת שהתירו באופן שאינו מתעסק עם הצורה כלל).

כתיבה על גבי אבק ואדים: אינו כתב המתקיים, ואיסורו מדרבנן, ולכן אסור לכתוב על גבי לחות שעל בקבוק שתיה קרה (סי' ש"מ ס"ק כ במשנ"ב).

מלאכת מוחק

המלאכה במשכן והגדרתה

פעמים שטעו בסימון הנכון על גבי הקרשים, לפיכך מחקו את האות הלא נכונה כדי לכתוב במקומה את האות הנכונה (שבת דף עג. ברש"י ד"ה כותב).

הגדרת המלאכה: מחיקה כדי לכתוב שתי אותיות. ומדרבנן כל מחיקה אסורה.

אופנים שונים של מלאכת מוחק

הרעיון של מלאכת מוחק, זה להכשיר את המקום לכתובה. ולכן לא רק המוחק כתב חייב, אלא גם אם מוחק דיו שעל הדף, או שמוחק על ידי טיפקס וכדו'. ואם מוחק על ידי שמעביר קו על גבי הכתב וכו' הרי זה אסור רק מדרבנן (שו"ע סי' ש"מ סעיף ג. ובסעיף ה בביאור ה"ל ד"ה לרשום).

איזו פעולה נחשבת כתיבה ומחיקה

ברור לכולם שאסור לכתוב ולמחוק בשבת. נשאלת השאלה האם חיבור אותיות על מנת ליצור מהם משפטים נכלל במלאכת כותב. ואם נאמר שחיבור אותיות זה לזה לא נכלל במלאכה, יש לברר מה יהיה הדין בהשלמת אותיות, כלומר קירוב וחיבור חלקי אות זו לזו.

הגמרא במסכת שבת דף קד: כותבת כך: אם כתב אות אחת טבריה ואות אחת בציפורי, חייב. שמחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה דמי. כלומר, מהתורה חייבים כאשר כותבים שתי אותיות. אבל אין צורך שהאותיות יהיו סמוכות אחת לשניה.

נחלקו האחרונים האם האיסור בכתיבה הוא דווקא כאשר יוצרים ומחדשים את האותיות. אבל כאשר מחברים חלקי קיימים של אותיות זה לזה, אינו בכלל המלאכה.

(עיין בזה בסי' ש"מ סעיף ג. ובארחות שבת פט"ו יא-יח. שחילקו בין ההיתרים. ובחזו"ע שבת ח"ה כותב שהתיר בכל אופן להפריד כתב, ולכן לשיטתו מותר לקרוע אריזות נייר אע"פ שקורע את האותיות. וכ"כ באור לציון פמ"ב תשובה ו. ועיין בשש"כ פ"ט הערה נא. ובפ"א נז. ובט"ז, כד).

אם נאמר שהפרדת אותיות נחשבת כמחיקה, אזי אין לחתוך עוגה בין האותיות, ובטח שלא לחתוך את האותיות בעצמן. אבל אם האותיות כתובות באותו חומר של האוכל אין על זה שם של כתיבה ולא מחיקה. וכן מותר לאכול את האותיות ישירות בפה כיון שזה נחשב דרך אכילה (סי' ש"מ סעיף ג).

והדין הזה גם יכריע לעניין משחק בפאזל עם אותיות וכו'.

מלאכת צובע

המלאכה במשכן והגדרתה

במלאכת הקמת המשכן צבעו חוטי צמר ועורות מעובדים כדי להשתמש בהם ליריעות המשכן (ירושלמי שבת פז ה"ב).

הגדרת המלאכה: **מריחת צבע לשם יופי**, מלאכת צובע מן התורה הוא רק כאשר הצבע יכול להתקיים, דהיינו שצובע בחומר שאינו נמחק מעצמו על גבי מקום שלא מוחק מעצמו, וחכמים אסרו תמיד (רמב"ם פ"ט הלכה יג).

ההבדל בין כותב לצובע

כל פעולה שעיקרה במסר ובתכנים, והמצע והצבע הם רק משרתים את רעיון המסר והתוכן, הרי זה כותב, ואם העיקר הוא בייפוי ובשכלול והשבחת הצורה באמצעות הצבע, חייב משום צובע (קהילות יעקב שבת ס"י מ).

דוגמאות

צחצוח נעליים: אסור משום צובע, בים אם צובע בצבע ממש, ובין אם הצבע שקוף (שכז. ס"ק טז).

שימוש באיפור וכו': אינו אסור מהתורה כיון שהצבע לא מתקיים על גוף האדם, אבל אסור מדברי חכמים (שו"ע ס"י ש"ג סעיף כה).

האופנים המותרים

צביעה דרך אכילה: קבעו חכמים שכל האיסור בצביעה הוא רק כדרך המלאכה, ולכן מותר לאכול פירות שמוציאים צבע, אע"ג שבכך השפתיים והלשון נצבעים, כיון שאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבוע, ואין דרך לצבוע כף את הגוף (ס"י שכ סעיף ו).

צביעה דרך לכלוך: קינחו משקה שנשפך על ידי מגבת או מפה: אם נשפך יין אדום או שאר משקאות צבועים, יש להחמיר שלא לקנחם בבגד לבן או בגד עם אותו צבע של המשקה, ובשעת הצורך ניתן להקל. ובמפית נייר וכדו' מותר כיון שאין הדרך לצבוע אותה כלל. (עיין בס"י שכ סעיף כ. שו"ע הרב ס"י שב בקו"א. וש"י"כ פי"ד כ"א).

צביעה באוכל: כתוב בבית יוסף שמותר לצבוע אוכל. כיון שאוכל זה דבר שאין רגילות לצבוע אותו, ולכן אין זה מדרך המלאכה. ובנשמת אדם הוסיף, שלאומן אסור לצבוע אוכל כיון שדרכו בכך הוי מדרך המלאכה. ולכן מעיקר הדין מותר לצבוע אוכל אפילו אם כוונתו לצבוע. ויש מחמירים בזה (עיין בס"י ש"כ סעיף יט).

הסרת איפור ולקה: השאלה האם גם בצובע נאמר איסור מחיקה כמו בכתיבה. יש שאמרו שגם בצובע שייך איסור מחיקה ולכן אסרו להסיר את האיפור וכו' ויש שהתירו (עיין ארחות שבת פט"ו הערה פה. שהביא את הגרש"ז שאסר והגרנ"ק שהתיר).